

Handläggare
Magnus Sannebro
Telefon: 08-508 28 184**Till**
Miljö- och hälsoskyddsnämnden
2020-02-18, p.25

Remiss av Nytt miljöprogram för Stockholm 2020-2023

Remiss från kommunstyrelsen, Dnr KS 2019/1040

Förvaltningens förslag till beslut

1. Godkänna förvaltningens tjänsteutlåtande som svar på remissen.
2. Justera beslutet omedelbart.

Anna Hadenius
FörvaltningschefMaria Svanholm
Avdelningschef

Bakgrund

Förslaget till nytt *Miljöprogram 2020-2023* har tagits fram av brett sammansatta grupper från olika delar av Stockholms stad under ledning av kommunstyrelsen. Ett omfattande arbete har genomförts av experter inom olika fokusområden av relevans för Stockholms miljö, och inom ramen för det identifierat Stockholms mest prioriterade utmaningar och målsättningar på miljöområdet. Parallellt har *Klimathandlingsplan 2020-2023 för ett fossilfritt och klimatpositivt Stockholm 2040* utarbetats. Klimathandlingsplanen är en revidering av nuvarande *Strategi för fossilbränslefritt Stockholm 2040*. Ambitionen är att hierarkin mellan olika dokument inom klimat- och miljöområdet ska bli tydligare och att konkretiseringen av åtgärder föreslås ske i handlingsplaner.

Miljöförvaltningen
MiljöanalysFleminggatan 8
Box 8136
104 20 Stockholm
Telefon 08-508 28 184
Växel 08-508 28 800
magnus.sannebro@stockholm.se
stockholm.se

Förslaget till nytt miljöprogram fokuserar på de största miljöutmaningarna för perioden. De områden som utifrån uppföljning och övrig rapportering har störst utmaningar är hållbar energianvändning, transporter, klimatanpassning, kemikalieutsläpp, god vattenstatus, biologisk mångfald samt resurseffektiva kretslopp.

Inom dessa områden formuleras i miljöprogrammet mål för den egna organisationen och för stadens geografiska område. Målformuleringarna görs dels utifrån stadens långsiktiga ambitioner i form av mål på längre sikt, dels som etappmål för programperioden med förväntat resultat vid utgången av år 2023.

I programförslaget beskrivs genomförande och uppföljning med exempel på åtgärder och ansvarsfördelning, liksom hur intern och extern samverkan, innovation, inköpsprocessen och kommunikationsarbetet kan bidra till snabbare måluppfyllelse. Konsumtionsperspektivet belyses inom olika målområden för att peka ut hur vi når ökad kunskap om konsumtionens betydelse för minskad miljöpåverkan.

Programmet är strukturerat utifrån de högst prioriterade målen för Stockholms miljö på lång sikt, det vill säga fram till 2030 eller längre:

- Ett fossilfritt och klimatpositivt Stockholm 2040
- En fossilfri organisation 2030
- Ett klimatanpassat Stockholm
- Ett resurssmart Stockholm
- Ett Stockholm med biologisk mångfald i väl fungerande och sammanhängande ekosystem
- Ett Stockholm med frisk luft och god ljudmiljö
- Ett giftfritt Stockholm

De prioriterade målen omfattar var för sig ett antal etappmål för programperioden 2020-2023. Sammantaget lägger miljöprogrammet fast sju prioriterade mål, 16 etappmål samt förslag på indikatorer för uppföljning av dessa mål. Denna precisering av målen på lång och kort sikt ska ge en tydlig bild av hur staden säkerställer en långsiktigt hållbar utveckling. I programmets målbeskrivningar tydliggörs hur respektive mål bidrar till de nationella och de globala målen enligt Agenda 2030.

Förutom tydliga exempel på konkreta åtgärder för måluppfyllelse beskrivs även de handlingsplaner eller motsvarande som finns med relevans för respektive mål och vars åtgärder bidrar till måluppfyllelse. Stadens befintliga åtgärdsinriktade styrdokument inom miljö- och klimatområdet ska fortsättningsvis benämnas handlingsplaner i takt med att de revideras.

En utvecklad intern samverkan över nämnds- och bolagsgränser bedöms som viktig för ett effektivt genomförande och uppföljning liksom en bred samverkan med andra samhällsaktörer som näringsliv, akademi, statliga och kommunala aktörer i regionen, civilsamhälle och inte minst stadens invånare. I stadens externa samverkan kan staden ta en samordnande roll i att driva olika typer av samverkansprocesser som är nödvändiga för att nå målen. Samverkan med regionens aktörer är också nödvändigt för att åstadkomma minskade klimatutsläpp och skapa en bättre motståndskraft mot klimatförändringarna.

Ärendet

Kommunstyrelsen har remitterat förslag till nytt *Miljöprogram för Stockholm 2020-2023* för yttrande senast 2020-01-17.

Miljöförvaltningen har beviljats förlängd svarstid vilket innebär att förvaltningens remissvar tas upp i nämnden den 18 februari.

Parallellt med framtagandet av miljöprogrammet har även *Klimathandlingsplan 2020-2023 för ett fossilfritt och klimatpositivt Stockholm 2040* utarbetats, som också har sänts ut på remiss av kommunstyrelsen. Remissen av klimathandlingsplanen behandlas som ett eget ärende på nämnden den 18 februari.

Förvaltningens synpunkter och förslag

Övergripande synpunkter

I förslaget till miljöprogram presenteras målen för miljöarbetet i staden – såväl långsiktiga mål som etappmål för programperioden. Åtgärder som krävs för att nå målen beskrivs endast som exempel kopplat till respektive mål, och kommer istället att utvecklas i handlingsplaner kopplade till miljöprogrammet.

Förvaltningen tycker i sak att det är en bra uppdelning, men att den behöver förtydligas i förslaget till miljöprogram. Kopplingen fokusområden – långsiktiga mål – etappmål – handlingsplaner behöver beskrivas bättre i miljöprogrammet.

I förslaget anges till exempel att ”Miljöprogrammet fastställer inte vilka konkreta åtgärder som skall genomföras inom verksamheterna eller kostnadsberäknar dessa. Nämnd eller bolagsstyrelse med utpekat genomförandeansvar för ett etappmål har ansvar för att i sin verksamhetsplan formulera mål, samt indikatorer och aktiviteter som syftar till att uppfylla miljöprogrammets mål och själva avgöra och besluta om de mest kostnadseffektiva åtgärderna.” (sid. 8).

Här måste det läggas till att kommunfullmäktige har beslutat om, och kommer att besluta om, tematiska handlingsplaner som syftar till att nå målen i miljöprogrammet och att dessa handlingsplaner pekar ut nämnder och bolag som ansvariga för olika åtgärder. Handlingsplanerna ska därmed fungera som en förlängning och precisering av miljöprogrammet när nämnder och bolag planerar sina aktiviteter, vilket också måste framgå av miljöprogrammet.

På ett annat ställe (sid. 5) talas det om ”Miljöprogrammet med tillhörande handlingsplan, Klimathandlingsplan 2020-2023...” som om den vore programmets generella handlingsplan. Men flertalet prioriterade mål i miljöprogrammet har sina egna handlingsplaner som syftar till att nå dessa mål. Även detta bör sålunda förtydligas i det remitterade förslaget för att inte ge en felaktig bild.

Enligt förslaget ska respektive nämnd utifrån Miljöprogrammet och Klimathandlingsplanen formulera en miljö- och klimathandlingsplan för verksamheten vid sidan av verksamhetsplanen. I dessa planer föreslås respektive nämnd och bolagsstyrelses arbete preciseras utifrån de övergripande inriktningarna.

Miljöförvaltningen bedömer att sådana planer i mångt och mycket kommer att överlappa de tematiska handlingsplaner som har beslutats av kommunfullmäktige eller ska tas fram till respektive prioriterat mål i miljöprogrammet. De tematiska handlingsplanerna innehåller i stor utsträckning tydliga åtgärder med ett utpekat ansvar. Ett tydligare och mer effektivt arbetssätt vore därför att istället arbeta in de tematiska handlingsplanernas åtgärder i form av aktiviteter i respektive bolags och förvaltnings verksamhetsplan. I de fall där ett prioriterat mål saknar tematisk handlingsplan kan ett uppdrag ges i budget om att ta fram åtgärder/aktiviteter. I stadsdelsnämnderna kan det dock finnas ett behov av att konkretisera sitt miljö- och klimatarbete i en handlingsplan som komplement till verksamhetsplanen. Stadsdelsnämnderna bör då få likalydande direktiv avseende miljö- och klimathandlingsplanerna.

Det finns vidare många beröringspunkter mellan målområdena där det skulle vara bra med samordning. Exempelvis beskrivs åtgärder inom upphandlingsområdet under flera mål, vilket pekar på behovet av att ta ett samlat grepp om hur upphandling kan användas för alla mål, inte bara vart och ett för sig. Det nya arbetssättet med kategoristyrning av upphandling och inköp skulle kunna utgöra den samordning som behövs för att ta ett samlat grepp kring miljöfrågorna inom upphandlingsområdet.

På sidan 5 står att ”Målet om fossilfrihet är en av de största utmaningarna och Stockholms stad har målet om att vara fossilfritt 2040. Inriktningen är dock att arbeta för att staden ska vara klimatpositiv 2040.”

Den avslutande meningen behöver ändras något för att det ska bli tydligt vad som menas. Förvaltningen föreslår därför följande formulering:

Målet om fossilfrihet är en av de största utmaningarna och Stockholms stad har målet om att vara fossilfritt 2040. Inriktningen är dock att arbeta för att staden även ska vara klimatpositiv 2040.

Det är bra att miljöprogrammet tydligt kopplas till de globala målen och till de nationella miljömålen. Det globala målet nummer 11 – *Hållbara städer och samhällen* – knyter också an till många av de prioriterade målen och skulle kunna läggas till under flera av dessa.

En förutsättning för en effektiv implementering av miljöprogrammet är att det finns en fortsatt styrning och kommunikation efter miljöprogrammets antagande. Hur arbetet ska organiseras varierar sannolikt beroende på förutsättningarna inom respektive prioriterat mål, men det bör finnas en tydlighet i vad som förväntas utöver det utpekade genomförandeansvaret och uppföljningsansvaret, t.ex. kring samverkansformer och ledning. Förvaltningen föreslår därför att stadsledningskontoret tar fram en lanserings- och implementeringsplan för miljöprogrammet i samråd med de uppföljningsansvariga nämnderna. En plan för hur miljöprogrammet ska kommuniceras internt i staden och externt behöver också tas fram, vilket ligger i linje med förvaltningens uppdrag i kommunfullmäktiges budget för 2020 att ”i samverkan med kommunstyrelsen samordna den stadsövergripande kommunikationen i miljö- och klimatfrågor”.

I arbetet med att ta fram miljöprogrammet föreslogs även årliga målnivåer till indikatorerna och vilka organisationer som ska rapportera in data. Det vore en fördel om målnivåerna och rapporteringsansvariga arbetades in i en bilaga till miljöprogrammet.

Miljöprogrammet innehåller en rad olika definitioner och begrepp som kan behöva förklaras, till exempel ”grön infrastruktur” och ”klimatpositiv”. Förvaltningen föreslår därför att en ordlista läggs som bilaga till programmet.

Mål: Ett fossilfritt och klimatpositivt Stockholm 2040

Målet om *Ett fossilfritt och klimatpositivt Stockholm 2040* omfattar två etappmål för programperioden:

- Minskade växthusgasutsläpp – högst 1,5 ton CO₂e per invånare
- Minskad klimatpåverkan från konsumtionen

Mål: En fossilfri organisation 2030

Målet om *En fossilfri organisation 2030* omfattar två etappmål för programperioden:

- Minskade växthusgasutsläpp – högst 105 000 ton CO₂e från stadens verksamheter
- Effektiv energianvändning

Övergripande synpunkter på de två målen om växthusgasutsläpp

Förvaltningen anser att det är positivt att *Miljöprogram 2020-2023* samt *Klimathandlingsplan 2020-2023* remitteras samtidigt.

Förvaltningen lämnar i detta tjänsteutlåtande några få kompletterande synpunkter på målen *Ett fossilfritt och klimatpositivt Stockholm 2040* samt *En fossilfri organisation 2030*, men hänvisar i övrigt till förvaltningens tjänsteutlåtande i ärendet *Remiss av klimathandlingsplan 2020-2023* (dnr. 2019-18307).

Förvaltningen anser att samma terminologi genomgående bör användas i texten för de två målen; begreppet *växthusgasutsläpp* bör användas, istället för det allmänna begreppet ”utsläpp” (t ex på sid. 14) som kan betyda annan miljöpåverkan eller ”klimatutsläpp” (t ex etappmålet på sid. 17) som inte är ett vedertaget begrepp.

Etappmål: Minskad klimatpåverkan från konsumtionen

Förvaltningen anser att det är positivt att det nu finns ett etappmål om minskad klimatpåverkan från konsumtionen.

Ett exempel i miljöprogrammet på åtgärd för att nå etappmålet är: ”Utveckla klimatberäkningar av nyproducerade byggnader hos stadens bolag och av exploateringsnämnden. På längre sikt ska staden kunna ställa klimatkrav vid nyproduktion av byggnader och anläggningskonstruktioner.”

Förvaltningen anser att staden kan uttrycka sig mer skarpt och istället ange att staden ska ställa krav på klimatberäkningar redan nu samt ställa klimatkrav inom programperioden i form av funktionskrav (kg CO₂e/m² BTA) vid nyproduktion av byggnader och anläggningskonstruktioner. Regeringen avser att införa krav på klimatdeklarationer vid uppförande av byggnader från och med 1 januari 2022. Stockholms tre kommunala bostadsbolag har redan börjat beräkna utsläppen. Staden har tillsammans med IVL, Svenska miljöinstitutet, tagit fram ett beräkningsverktyg för detta ändamål. Allt talar för att det senast mot slutet av programperioden finns tillräckligt med beräkningar för att med dessa som grund kunna börja ställa krav på klimatberäkningar av nyproducerade bostäder på stadens mark.

Förvaltningen föreslår att följande mening utgår: ”Staden ställer krav på ekologiska livsmedel i sina inköp som styr mot en mer hållbar livsmedelsproduktion.” (sid.18, fjärde stycket, andra meningen). Anledningen är att det dels inte är relevant under detta etappmål, dels redan ingår under etappmålet ”Ökad andel livsmedel och varor i stadens inköp som gynnar biologisk mångfald” (sid. 41).

Etappmål: Minskade växthusgasutsläpp - högst 105 000 ton CO₂e från stadens verksamheter

Förvaltningen föreslår att etappmålet istället anges till:

Minskade växthusgasutsläpp - högst 87 000 ton CO₂e från stadens verksamheter.

Stadens egna utsläpp av växthusgaser år 2018 beräknades till 149 000 ton. Om stadens verksamheter ska bli fossilfria till år 2030 måste minskningarna i genomsnitt uppgå till ca 12 400 ton per år, vilket till år 2023 utgör en minskning med ca 62 000 ton för programperioden 2019-2023. Detta förutsätter givetvis att fler åtgärder för att minska utsläppen måste tas fram och genomföras under programperioden.

Etappmål: Effektiv energianvändning

I förslaget i miljöprogrammet finns flera mål kopplat till etappmålet effektiv energianvändning. Det första målet lyder:

”Den totala köpta energin i stadens verksamheter bibehålls på samma nivå under programperioden. Etappmålet innebär att staden

effektiviserar sin energianvändning med 5 procent relativt den verksamhet som bedrivs”.

Förvaltningen menar att en bättre formulering av målet vore:

Den totala köpta energin i stadens verksamheter ska inte öka under programperioden. För att målet ska kunna uppfyllas behöver staden effektivisera den specifika energianvändningen med minst 5 procent inom verksamheterna.

Kommentar: Trots att staden växer så får inte den totala energianvändningen öka, men eftersom befolkningen ökar med ca en procent per år så behöver därför den specifika energianvändningen (t ex kWh/m²) minska med ca en procent per år.

Det andra föreslagna målet rörande effektiv energianvändning i miljöprogrammet lyder:

”Byggnader som är äldre än tio år ska energieffektiviseras med 10 procent”.

För att tydliggöra vad som avses med målet föreslår förvaltningen istället följande formulering:

Den specifika energianvändningen (kWh/m² A-temp) i byggnadsbeståndet med nybyggnadsår 2009 och tidigare ska minska med minst tio procent jämfört med den specifika energianvändningen i motsvarande bestånd år 2019.

Kommentar: Det behöver preciseras med ett årtal (2009) för att bli tydligt vilken del av byggnadsbeståndet som berörs av målet redan vid start av programperioden. Under programperioden kommer annars flera byggnader att tillkomma efter hand.

I förslaget anges att målet gäller byggnader som är äldre än 10 år. Det kan tolkas som att det gäller varje enskild byggnad i byggnadsbeståndet. Många äldre byggnader har redan genomgått långtgående energieffektiviseringar, t.ex. i Järva och Årsta. Det är därför viktigt att måltexten ändras från byggnader till byggnadsbeståndet.

Det tredje målet i miljöprogrammet rörande effektiv energianvändning lyder:

”Produktionen av solenergi ska öka med 100 procent.”

Förvaltningen föreslår nedan ett förtydligande av målformuleringen:

Produktionen av el samt värme med solenergi ska öka med 100 procent jämfört med motsvarande elproduktion 2018.

Kommentar: Det behöver preciseras vad de 100 procenten ska relateras till. Dessutom står det solel i remissversionen av Klimathandlingsplan 2020-23, samma begrepp bör användas i de båda dokumenten.

Indikatorer och uppföljningsansvar

Förvaltningen anser att uppföljningsansvaret för etappmålet ”Minskad klimatpåverkan från konsumtionen” bör ändras till följande formulering:

Uppföljningsansvaret för etappmålet ligger hos kommunstyrelsen och servicenämnden med stöd av utbildningsnämnden och miljö- och hälsoskyddsnämnden.

Kommentar: Det är serviceförvaltningen som ansvarar för och följer upp stadens inköp.

Effektiv energianvändning

Under detta etappmål föreslås indikatorn ”Energieffektivisering byggnader äldre än 10 år”. Förvaltningen föreslår att formuleringen förtydligas något med samma motivering som för målet. Indikatorn bör ändras till:

Energieffektivisering byggnadsbeståndet äldre än 10 år

Mål: Ett klimatanpassat Stockholm

Målet om *Ett klimatanpassat Stockholm* omfattar två etappmål för programperioden:

- Stärkt förmåga att hantera effekter av skyfall
- Stärkt förmåga att hantera effekter av värmebölja

Övergripande synpunkter

Förvaltningen instämmer i huvudsak med det slutliga förslaget till mål och etappmål för *Ett klimatanpassat Stockholm*.

I kommunfullmäktiges budget för 2020 gavs kommunstyrelsen i uppdrag att i samarbete med berörda nämnder och bolag utarbeta en handlingsplan för klimatanpassning, främst inriktad på skyfall och värmeböljor. Detta uppdrag innebär en konkretisering av miljöprogrammets mål och etappmål om klimatanpassning.

Förvaltningen anser att uppdraget från kommunfullmäktige om att ta fram en samlad handlingsplan för klimatanpassning bör nämnas i texten för målområdet.

I målbildstexten på sid 24 har det lagts till en avslutande mening om hur staden ska hantera stigande havsnivåer på lång sikt. Förvaltningen anser att det är bra men att detta också behöver beröras i det inledande avsnittet. Förvaltningen förslår därför att den inledande meningen om havsnivåer, som nu hamnat under etappmålet om skyfall (sid. 25), flyttas till inledningen (sid. 24) och utökas något. Förslag till formulering:

Den globala havsnivån stiger på grund av att vattnet utvidgas vid högre temperaturer samt på grund av smältande glaciärer och inlandsisar. I Stockholm är den årliga landhöjningen fortfarande större än havsnivåhöjningen, vilket medför att den relativa havsnivån sjunker. Enligt SMHI bedöms detta gälla till ca år 2050, varefter den reella havsnivåhöjningen kommer påverka även Stockholm. Detta utgör därför en utmaning på lång sikt för staden.

Etappmål: Stärkt förmåga att hantera effekter av skyfall

I den beskrivande texten för etappmålet *Stärkt förmåga att hantera effekter av skyfall* framhålls att staden behöver ta fram en åtgärdsinriktad handlingsplan för skyfallshantering. En viktig grund för detta arbete har redan lagts, genom det förvaltningsövergripande projektet ”Principer för skyfallshantering” som togs fram under ledning av stadsledningskontoret 2018. Detta dokument har dock inte färdigställts, och därmed inte fått någon officiell status genom beslut av kommunstyrelsen eller fullmäktige. Skyfallsprinciperna utgör en förutsättning för att ett strukturerat åtgärdsarbete ska komma igång i staden, till exempel vid genomförande av de åtgärder som tas upp i punktlistan på sidan 26.

Miljö- och hälsoskyddsnämnden utpekas, tillsammans med ett flertal nämnder och bolag, som ansvarig för att genomföra aktiviteter som bidrar till att målet nås. Förvaltningen anser att även Stockholm Vatten och Avfall (SVOA) ska inkluderas, eftersom bolaget utgör en viktig aktör i dagvatten- och skyfallsarbetet med bred kompetens inom såväl modellering som fysiska åtgärder inklusive drift och skötsel. SVOA utpekas också i kommunfullmäktiges budget för 2020 som en av aktörerna som ska medverka i arbetet med framtagande av en handlingsplan för klimatanpassning.

Etappmål: Stärkt förmåga att hantera effekter av värmebölja

Under etappmålet *Stärkt förmåga att hantera effekter av värmebölja* anges att: ”Staden behöver ta fram principer för hantering av värmebölja som utgångspunkt och vägledning för hur målet ska uppnås och enligt vilka prioriteringar” (sid. 27).

Förvaltningen anser att detta är centralt i miljöprogrammets förslag avseende hanteringen av etappmålet för värmebölja. Det bör därför tydliggöras genom att lyfta in det som en särskild punkt i åtgärdslistan på sidan 28. Förvaltningen medverkar i flera FoU-projekt om värmeeffekter, och kan därigenom bidra med kunskapsunderlag i stadens kommande arbete med värmeböljor.

Hantering av värmeböljor är ett nytt arbetsområde inom staden, som delvis omfattar andra aktörer än skyfallshantering. Förvaltningen anser därför att även utbildningsnämnden, socialnämnden och äldrenämnden bör medverka utöver nämnda aktörer, eftersom dessa nämnder ansvarar för verksamheter där särskilt känsliga och sårbara grupper ingår. Arbetet kommer involvera många aktörer när temperatursänkande åtgärder ska genomföras i stadsmiljön.

Indikatorer och uppföljningsansvar

Miljöprogrammet innehåller inte några indikatorer för de två etappmålen. Indikatorer för klimatanpassning bör därför lämpligen hanteras i det kommande arbetet med en handlingsplan för klimatanpassning.

Mål: Ett resurssmart Stockholm

Målet om *Ett resurssmart Stockholm* omfattar tre etappmål för programperioden:

- Minskad resursanvändning och klokare konsumtion
- Ökad recirkulation av materiella resurser inom staden
- En ökad resurseffektivitet i samband med byggprocessen

Övergripande synpunkter

Avsnittet innehåller höga ambitioner. Ett resurssmart Stockholm beskrivs i inledningen som ett Stockholm som använder resurser effektivt, utvecklar och tar till sig ny teknik, tar till sig nya affärsmodeller och nya livsstilar. Det konstateras att staden, för att komma dit, under programperioden måste:

- identifiera och kartlägga stora resursflöden och
- utveckla en strategi för att skapa cirkularitet för dessa resursflöden.

Miljöförvaltningen vill betona vikten av att programmet följs av en handlingsplan som på ett konkret sätt visar hur kartläggning av flöden och utveckling av en strategi ska göras och av vem.

Det behövs ett samlat ansvar för att leda och hålla ihop arbetet för ett resurssmart Stockholm; ett "Centrum för Cirkulär Ekonomi"/"Kretsloppscentrum". I samband med framtagandet av en handlingsplan bör det därför utredas hur en sådan funktion skulle kunna organiseras och var den skulle placeras. Förutom att leda arbetet skulle en sådan funktion kunna bevaka vad som händer inom området (inte bara lokalt utan också nationellt och internationellt), sprida kunskaper och goda exempel, inspirera till konkreta handlingsplaner, initiativ och projekt, hjälpa till att utveckla inköpsrutinerna och ansvara för en samordnad uppföljning av genomförda åtgärder. Dessutom skulle en sådan funktion kunna skaffa sig en överblick och sprida information om vad som görs i Stockholm till andra kommuner och övriga som är intresserade.

Etappmål: Minskad resursanvändning och klokare konsumtion

I avsnittet anges att det krävs omprioriteringar för att minska resursanvändningen. Vad som mer konkret avses med detta är emellertid inte helt klart och behöver därför utvecklas i den efterföljande texten.

I texten tas Stockholms tillgång till stora mängder råvatten upp och att fokus på stadens egen vattenkonsumtion bör vara sparsamhet. Detta behöver dock förklaras något. Förvaltningen föreslår därför att texten kompletteras med en beskrivning av begränsningar i dricksvattenproduktionen och -distributionen.

Målet för matsvinn bör anges med ett tydligt mål avseende hur mycket det ska minska med under programperioden. Förvaltningen bedömer att det är rimligt att ha samma ambition som etappmålet "Minskad klimatpåverkan från konsumtion", där klimatpåverkan från stadens inköpta måltider och livsmedel ska minska med en femtedel (sid. 17-18). Förvaltningen anser vidare att det saknas en motiverande text om matsvinn i stadens måltidsverksamheter under detta etappmål. Enligt Sveriges nationella handlingsplan för matsvinn och Agenda 2030 är målet att matsvinnet ska halveras till 2030. Om matsvinnet minskar behöver inte lika mycket livsmedel och måltider köpas in och resurserna kan istället användas till att köpa in livsmedel med högre kvalitet eller en ökad andel miljömärkta och ekologiska livsmedel.

Etappmål: Ökad recirkulation av materiella resurser

I detta avsnitt bör det tas upp att kommunfullmäktige i november 2019 beslutade om obligatorisk matavfallsinsamling genom en ny bestämmelse i Stockholms föreskrifter om avfallshantering.

Bestämmelserna om obligatorisk utsortering av matavfall tillämpas

från och med den 1 januari 2021 för verksamheter med matservering som serverar fler än 25 portioner per dag, och från och med den 1 januari 2023 för hushåll och övriga verksamheter

Etappmål: En ökad resurseffektivitet i samband med byggprocessen

I detta avsnitt bör det förtydligas att återanvändning av schaktmassor bara kan ske under förutsättning att användningen inte riskerar att sprida föroreningar till omgivningen.

Indikatorer och uppföljningsansvar

Indikatorn ”Andel nya detaljplaner med ordnad masshanteringsyta eller en strategi för masshantering” bör utgå. Detta på grund av att det inte går att styra masshantering i detaljplanerna, det är snarare en fråga för hur byggentreprenaderna anordnas. Om krav skulle ställas på byggentreprenaderna uppstår problemet hur detta ska mätas. På ett bygge blir det alltid vissa upplag av material och vad som menas med ”anordnad masshanteringsyta” blir svårtolkat.

Mål: Ett Stockholm med biologisk mångfald i väl fungerande och sammanhängande ekosystem

Målet om *Ett Stockholm med biologisk mångfald i väl fungerande och sammanhängande ekosystem* omfattar fyra etappmål för programperioden:

- Upprätthållna funktioner och samband för biologisk mångfald i stadens blå och gröna infrastruktur
- Ökat genomförande av förstärkningsåtgärder, ekologisk kompensation och naturvårdsskötsel
- Ökad andel livsmedel och varor i stadens inköp som gynnar biologisk mångfald
- Förbättrad vattenkvalitet i stadens sjöar, vattendrag och kustvatten

Övergripande synpunkter

Förvaltningen anser att den inledande texten om målbild (sid. 36, första stycket) behöver förtydligas i flera avseenden, eftersom den är central för hur målet uppfattas generellt. Följande meningar föreslås omformuleras:

”Målbilden innebär att den biologiska mångfalden i Stockholm är hög och motståndskraftig mot förändringar samt att den bidrar med många olika ekosystemtjänster.”

Att bara tala om "hög" biologisk mångfald gör målet otydligt. Detta behöver preciseras för att kunna leva upp till det globala hållbarhetsmålet nr 15, som säger att förlusten av biologisk mångfald ska hejdas. Det nationella miljökvalitetsmålet "Ett rikt växt- och djurliv", som också hänvisas till, säger att arter ska kunna fortleva i långsiktigt livskraftiga bestånd med tillräcklig genetisk variation. Förvaltningen förslår mot denna bakgrund att meningen istället ges följande lydelse:

Målbilden innebär att de arter som förekommer naturligt i staden fortlever i livskraftiga populationer samt att staden drar nytta av de ekosystemtjänster som detta medför.

"Tillkommande bebyggelse bidrar till att stärka ekosystemtjänster och öka den biologiska mångfalden."

Även denna formulering är otydlig och kan lätt missförstås som att själva bebyggelsen skulle stärka biologisk mångfald. Förvaltningen föreslår att denna mening omformuleras med ett tydligare fokus på stadsplaneringen. Förvaltningen förslår mot denna bakgrund att meningen istället ges följande lydelse:

Stadsplaneringen bidrar till att upprätthålla och stärka förutsättningarna för den biologiska mångfalden och andra ekosystemtjänster.

"En sammanhängande grönstruktur skapar värde för människor, den biologiska mångfalden och för samhället i stort."

Det bör i detta stycke stå "*blågrön infrastruktur*" istället för "grönstruktur" eftersom målet innehåller ett etappmål om "Förbättrad vattenkvalitet i stadens sjöar, vattendrag och kustvatten".

Förvaltningen har dessutom följande synpunkter på den inledande texten om målområdet:

Sidan 37, tredje stycket, sista meningen: texten bör utvecklas något. Förslag på ny formulering:

Skötseln av naturområdena är viktig för bevarandet av den biologiska mångfalden eftersom vissa värden skapats genom en aktiv hävd under en lång tid.

Sidan 37, fjärde stycket: i detta avsnitt finns en mening som delvis berör stadens interna organisation "... genom att

samordningsgruppen för Grönare Stockholm och styrgruppen för God vattenstatus genomför gemensamma planeringsmöten.” .
Texten skrevs mer som ett underlag för att skapa förståelse för skrivandet än att vara med i en text i slutprodukten. Förvaltningen föreslår att meningen utgår.

Sidan 37, femte stycket, sista meningen ”Av relevans för målet är...”, föreslås följande tillägg i slutet: ”... *samt beslut och skötselplaner för stadens natur- och kulturresevat*.” Dessa dokument anger en tydlig inriktning och mål för de största och mest värdefulla naturområdena i staden och bör därför vara med.

Det bör även nämnas att staden kommer att ta fram en handlingsplan för biologisk mångfald samt åtgärdsprogram som ska visa vilka åtgärder som behöver vidtas i naturmiljön för att öka den biologiska mångfalden.

Etappmål: Upprätthålla funktioner och samband för biologisk mångfald i stadens blå och gröna infrastruktur

Förvaltningen har följande synpunkter på etappmålet:

Sidan 38, tredje stycket: ”Måluppfyllelse förutsätter att staden innehåller en blå och grön infrastruktur med ekologiskt funktionella nätverk av livsmiljöer, strukturer, naturmiljöer och anlagda element.”

Denna mening citerar delvis Naturvårdsverkets definition av grön infrastruktur. Enligt förvaltningens uppfattning vore det istället mer pedagogiskt att använda sig av samma begrepp som används för stadens gröna infrastruktur i Översiktsplanen: *kärnområden, livsmiljöer för skyddsvärda arter och spridningszoner*. Dessa funktioner omfattar i praktiken såväl anlagda element (t ex dammar, planteringar, slåtterängar) som naturliga miljöer och strukturer. Meningen föreslås därför ändras enligt följande: ”Måluppfyllelse förutsätter att staden innehåller en blå och grön infrastruktur med ekologiskt funktionella nätverk av *kärnområden, livsmiljöer för skyddsvärda arter och spridningszoner*”

I fjärde stycket, efter andra meningen, bör följande infogas: ”*Utöver parkplaner finns skötselplaner för stadens natur- och kulturresevat*”. Dessa skötselplaner omfattar de största naturområdena i staden och bör nämnas under etappmålet.

Sidan 39, punktlistan: ”Verka för ekologiskt anpassad skötsel...”. Här bör ordet ”ekologiskt” ändras till ”*naturvårdsanpassad*”. I miljöförvaltningens uppdaterade utbildningsmaterial gentemot parkförvaltare och entreprenörer används begreppet naturvårdsanpassad skötsel, därför bör denna formulering även användas för detta etappmål.

Etappmål: Ökat genomförande av förstärkningsåtgärder, ekologisk kompensation och naturvårdsskötsel

Förvaltningen har följande synpunkter på etappmålet:

Sidan 39, sista stycket: ”Till stor del handlar det om att brett bygga upp kunskapen och kompetensen om naturvård inom staden och genom ny tillkommande bebyggelse stärka prioriterade svaga samband.”

Förvaltningen anser att det sista påståendet är vilseledande. Tillkommande bebyggelse kan försvaga ekologiska svaga samband. Dessa samband bör värnas och uppmärksammas i planeringsprocessen så man kan stärka dem med fysiska åtgärder. Förslag på ny formulering:

Till stor del handlar det om att brett bygga upp kunskapen och kompetensen om naturvård inom staden och att i samband med planering och investering stärka prioriterade svaga samband.

Sidan 40, punktlistan: ”Utvidga uppföljning av miljöövervakning och uppföljning av att åtgärder vidtas.” Miljöövervakning innebär uppföljning av miljötillståndet, detta är därför en ologisk formulering. Förslag på ny formulering:

Utvidga miljöövervakningen samt uppföljningen av att åtgärder vidtas.

Etappmål: Ökad andel livsmedel och varor i stadens inköp som gynnar biologisk mångfald

Etappmålet omfattar livsmedel och varor som staden köper in. Miljöförvaltningen kan konstatera att varor nämns i mycket begränsad omfattning i den efterföljande texten och det saknas därför underlag i texten som stödjer målet i sin helhet.

Sidan 41, tredje stycket: Texten som tar upp vikten av att minska matsvinnet är inte relevant under detta etappmål, eftersom det redan ingår under målet *Ett resurssmart Stockholm*, etappmålet *Minskad*

resursanvändning och klokare konsumtion. Det är viktigt för uppföljningen och kommunikationen att etappmålen blir tydligt uppdelade. I detta stycke bör även begreppet ”närproducerade” läggas till som även inkluderar djurhållning samt bearbetade varor. Detta begrepp används i stadens budget. Förslag på ny formulering av hela stycket:

För att nå målet om ökad andel livsmedel och varor i stadens inköp som gynnar biologisk mångfald ska staden arbeta för att öka den interna kunskapen och medvetenheten om vikten av att konsumera livsmedel som är närodlade och närproducerade, gynnar naturbete och/eller är miljömärkta.

Etappmål: Förbättrad vattenkvalitet i stadens sjöar, vattendrag och kustvatten

Sidan 42, sista stycket: här konstateras att ca 25 procent av Stockholms vattenförekomster uppnår god ekologisk status och cirka 15 procent god kemisk status. Länsstyrelsen håller nu på att uppdatera klassningarna varför dessa siffror kan komma att ändras under 2020.

Indikatorer och uppföljningsansvar

Förvaltningen föreslår följande ändringar av en av de föreslagna indikatorerna:

Ursprungligt förslag: ”Andel exploateringsprojekt som gör relevant grönytekomensation vid ianspråktagande av mark i områden med ekologiska och rekreativa värden”.

Förvaltningens förslag:

Andel enskilda exploateringsprojekt där ekologiska kompensationsåtgärder genomförs

Kommentar: Förvaltningen föreslår en annan formulering enligt ovan med fokus på enbart ekologisk komensation, inte rekreativa värden. Naturvårdsverkets definition av ekologisk komensation kan användas.

Följande indikatorer kan utvecklas under programperioden men ska inte inkluderas i miljöprogrammet under denna programperiod då det kommer att dröja flera år innan data kan erhållas:

”Andel prioriterade naturvårdsytor som sköts enligt rekommendationer”

”Antal ekologiska förstärkningsåtgärder som påbörjas/genomförs”

Följande indikator föreslås utgå eftersom det krävs omfattande provtagning och metodutveckling för att kunna följa upp indikatorn:

”Mängd mikroplaster i stadens vattenförekomster”

Mål: Ett Stockholm med frisk luft och god ljudmiljö

Målet om *Ett Stockholm med frisk luft och god ljudmiljö* omfattar två etappmål för programperioden:

- Minskad exponering av kvävedioxid och partiklar för stadens medborgare
- Minskat omgivningsbuller

Övergripande synpunkter

Förvaltningen anser att detta avsnitt i förslaget till miljöprogram i huvudsak är bra.

I den inledande texten för målet på sidan 46, andra stycket, sista meningen, finns dock en formulering som behöver förtydligas: ”Staden har också ett ansvar för att öka kunskapen kring hälsoeffekterna av dubbdäcksanvändning och körsätt genom exempelvis informationskampanjer. Förvaltningen föreslår följande formulering:

Staden har också ett ansvar för att öka kunskapen om luftföroreningarnas hälsoeffekter orsakade av dubbdäcksanvändning och bilars avgaser genom exempelvis informationskampanjer. Dubbdäck och körsätt är dessutom exempel på faktorer som påverkar både luft- och bullersituationen och där åtgärder kan ge positiva effekter inom båda dessa områden.

Etappmål: Minskad exponering av kvävedioxid och partiklar för stadens medborgare

Den inledande målbildstexten som beskriver etappmålet behöver korrigeras och förtydligas.

Nuvarande formulering: ”Etappmålet innebär att exponeringen för skadliga halter av kväveoxid i luften ska minska under programperioden. För att minska halterna av kvävedioxid så måste

utsläppen från vägtrafiken minska ytterligare och staden har en viktig roll i att begränsa den typen av trafik som genererar utsläpp.”

Förvaltningen föreslår följande formulering:

Etappmålet innebär att exponeringen för skadliga halter av kvävedioxid och partiklar i luften ska minska under programperioden. För att minska halterna av kvävedioxid och partiklar så måste utsläppen från vägtrafiken minska ytterligare och staden har en viktig roll i att begränsa den typen av trafik som genererar utsläpp.

Förvaltningen anser vidare att första stycket på sidan 47 behöver förtydligas, och föreslår följande formulering:

Efter 2020 måste kraven för Euro VI uppfyllas för att få framföra tunga fordon inom miljözonen. Fler kontroller och bättre efterlevnad av miljözonsreglerna skulle leda till en minskning av utsläppen.

I förslaget till etappmål görs en koppling till Åtgärdsprogram för kvävedioxid och partiklar i Stockholm vilket är mycket bra. Ett nytt reviderat åtgärdsprogram kommer att tas fram under 2020-2021 av Länsstyrelsen i samverkan med Stockholm och övriga berörda. Förvaltningen anser att detta även bör framgå av miljöprogrammet.

Etappmål: Minskat omgivningsbuller

På sidan 48 ges exempel på åtgärder i punktform för att nå etappmålet under programperioden. Förvaltningen har följande förslag till ändringar/kompletteringar, i kursiv text:

- ”Använd ljuddämpande arkitektur vid stadsbyggnad”. Detta är ett otydligt begrepp, förslag till ny formulering:
Använd absorberande material och gröna lösningar vid stadsbyggnad.
- ”Förbättra befintliga bullerskyddsskärmar”, ... *samt bygg nya skärmar där det ger erforderlig effekt och kostnaden kan motiveras.*
- ”Ökat fokus på åtgärder vid källan”, *såsom mindre bullrande vägbeläggning.*
- ”Elektrifiering av transportsektorn”. Förvaltningen anser att denna åtgärd inte kommer ge någon effekt under programperioden. Men på sikt ger ökad elektrifiering positiva bullerreducerande effekter

Indikatorer och uppföljningsansvar

Förvaltningen anser att det är bra att trafiknämnden har uppföljningsansvaret för etappmålet ”Minskad exponering av kvävedioxid och partiklar för stadens medborgare”. Förvaltningen anser även att föreslagna indikatorer för detta etappmål är bra. Normer och mål som valts som indikatorer är de som är svårast att uppfylla.

Förvaltningen har inga synpunkter på att uppföljningen av etappmålet ”Minskad omgivningsbuller” ligger hos trafiknämnden med stöd av miljö- och hälsoskyddsnämnden. Här kan nämnas att miljöförvaltningen även ansvarar för en samlad uppföljning av åtgärdsprogrammet för omgivningsbuller där betydligt fler åtgärder årligen följs upp.

Mål: Ett giftfritt Stockholm

Målet om *Ett giftfritt Stockholm* omfattar ett etappmål för programperioden:

- Minskade nivåer av skadliga ämnen i varor och kemiska produkter

Etappmål: Minskade nivåer av skadliga ämnen i varor och kemiska produkter

Förvaltningen anser att etappmålets formulering är otydlig. Man kan möjligen prata om nivåer av ämnen i miljön, men i varor och produkter är det bättre med ”*minskad förekomst*”, vilket därför föreslås.

Den inledande texten om etappmålet på sidan 50 innehåller meningen: ”Under programperioden ska antalet kemiska produkter som innehåller utfasningsämnen i stadens verksamheter reduceras med över en tredjedel”.

Förvaltningen anser att formuleringen ”... *reduceras med minst en tredjedel*...” vore bättre.

Samma mening fortsätter ”... och kraven på miljöbedömning av kemiska produkter i bygg- och anläggningsprojekt ska öka avsevärt.”

Förvaltningen ser ingen anledning att särskilt lyfta ut kemiska produkter, även miljöbedömningen av *varor* bör öka. Uttrycket

”kraven på miljöbedömning” behöver förtydligas – syftar det på att fler varor och produkter ska vara bedömda eller att bedömningen ska göras utifrån högre krav? Förvaltningens uppfattning är båda; färre som inte är bedömda, färre som har bedömningen undviks, fler som har bedömningen rekommenderas. Frågan är också om ordet ”avsevärt” tillför något i sammanhanget om det inte preciseras, så som gjordes i förslaget till målvärden för indikatorerna som lämnades från målanalysgruppen efter att ha förankrats med berörda förvaltningar och bolag (se nedan).

Det finns ett behov av att förtydliga skillnaden mellan det långsiktiga målet *Giftfritt Stockholm*, som handlar om förekomsten i miljö och människors exponering, och etappmålet som handlar om användningen av kemikalier i samhället. Förvaltningen föreslår därför att i stycket på sidan 50 som börjar med ”Genom lagstiftning...” görs ett tillägg med en avslutande mening:

Att nå målet om ett giftfritt Stockholm kommer att ta tid, eftersom ämnena finns kvar i miljön under lång tid. På kortare sikt kan däremot användningen av farliga ämnen minska.

På sidan 50 nämns också *Stockholms stads kemikalieplan 2014-2019*. Förvaltningen anser att det är bättre att inte skriva ut årtal, eller att istället skriva 2020-2023 som är den programperiod som föreslås i den nya kemikalieplanen som är på väg upp för beslut i kommunfullmäktige. Det vore olyckligt om programmet refererade till en plan som inte längre gäller.

I punktlistan på sidan 51, tredje punkten, har förvaltningen följande synpunkter: Det bör förtydligas att även anläggningsvaror ska dokumenteras, samt att formuleringen ”med hjälp av bland annat” är olämplig eftersom förvaltningen anser att det inte är något annat som ska användas.

Förvaltningens förslag:

Dokumentera de kemiska produkter samt bygg- och anläggningsvaror som används i stadens verksamheter, med hjälp av Chemsoft och Byggvarubedömningen.

Indikatorer och uppföljningsansvar

Förvaltningen kan konstatera att de tillägg och redigeringar angående indikatorerna för byggmaterial som har kommunicerats i arbetet med att ta fram miljöprogrammet, inte har kommit med i det slutliga förslaget. Redigeringarna och tilläggen är förankrade med

berörda bolag och förvaltningar och bör därför formuleras enligt följande:

Bygg: andel av stadens förvaltningars och bolags slutförda nybyggnations- och ombyggnationsprojekt där varor och kemiska produkter är miljöbedömda och dokumenterade i Byggvarubedömningen.

Bygg: andel av stadens förvaltningars och bolags förvaltningsramavtal där krav har ställts i upphandling på att kemiska produkter och varor ska vara miljöbedömda och dokumenterade i Byggvarubedömningen och som följts upp genom stickprov

Kommentar: Förslaget att dela upp bygg/anläggning respektive ny-/ombyggnad/förvaltning trots att alla indikatorerna egentligen mäter samma sak beror på att de olika typerna av projekt/avtal har olika förutsättningar att klara kravet på bedömning och dokumentation. Målanalysgruppen föreslog därför olika målnivåer för de olika indikatorerna som tar hänsyn till de olika förutsättningarna hos olika aktörer, och förvaltningen föreslår att dessa presenteras i miljöprogrammet. Alternativet är att sätta ett genomsnittligt målvärde, men då kommer vissa nämnder och styrelser ha svårt att nå detta mål, medan andra överskrider det, bara beroende på att de har helt olika förutsättningar.

Under den senaste perioden har indikatorn ”antal av X utvalda ämnen som uppvisar sjunkande eller oförändrade halter i slam” haft lydelsen ”antal av 15 utvalda ämnen som uppvisar sjunkande eller oförändrade halter i slam”. De 15 ämnen som har ingått har varit Bly, Kadmium, Kvicksilver, Koppar, Silver, Zink, Nonylfenol, DEHP, S:a PAH, BDE 209, Penta BDE, PFOS, Tributyltenn och Triclosan. Triclosan har de senaste åren legat under rapporteringsgränsen och föreslås därför utgå. Stockholm Vatten och Avfall AB arbetar kontinuerligt med att utveckla slamövervakningen. Förvaltningen föreslår därför att indikatorn tills vidare får lydelsen ”antal av 14 utvalda ämnen som uppvisar sjunkande eller oförändrade halter i slam” men att SVOA får tillfälle att eventuellt föreslå nya ämnen att inkludera innan beslut fattas i budget.

Indikatorn ”Andel av stadens upphandlingar inom prioriterade avtalsområden enligt kemikalieplanen som har inkluderat relevanta kemikaliekrav som även följts upp” bör kompletteras med ”...under året” för tydlighets skull.

Bilagor

1. Miljöprogram 2020-2023 för Stockholms stad
2. Stadsledningskontoret tjänsteutlåtande, dnr KS 2019/1040